

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مروری بر

اقتصاد ایران

نویسندگان:

دکتر سید محمد رضا سید نورانی

استاد تمام دانشگاه علامه طباطبائی

پانیزد دنیا داری

پریسا زارع سیروس

مجموعه کتاب‌های منتشره انجمن اقتصاد اسلامی ایران



انجمن اقتصاد اسلامی ایران

سرشناسه	: سیدنورانی، سید محمدرضا، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: مروری بر اقتصاد ایران/سیدمحمدرضا سیدنورانی، پانیزدنیاداری، پریسا زارع سیروس.
مشخصات نشر	: تهران: نور علم، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ف، ۲۶۱ ص.: جدول، نمودار.
فروست	: مجموعه کتابهای منتشره انجمن اقتصاد اسلامی ایران.
شابک	: ۷۰۰۰۰۰ ریال 3-410-169-600-978:
موضوع	: ایران -- اوضاع اقتصادی -- قرن ۱۴
موضوع	: Iran -- Economic conditions -- 20th century
موضوع	: اقتصاد -- ایران
موضوع	: Economics -- Iran
موضوع	: امنیت اقتصادی -- ایران
موضوع	: Economic security-- Iran
موضوع	: ایران -- اوضاع اقتصادی -- آمار
موضوع	: Iran -- Economic conditions -- Statistics
شناسه افزوده	: دنیاداری، پانیزد، ۱۳۷۱-
شناسه افزوده	: زارع سیروس، پریسا، ۱۳۷۱-
شناسه افزوده	: انجمن اقتصاد اسلامی ایران
رده بندی کنگره	: ۴۷۵HC
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۳۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۴۰۷۴۶۴

نشر نور علم: تهران - خ انقلاب - خ وحدت نظری - تلفن: ۶۶۴۰۵۸۹۴ و ۶۶۴۰۵۸۸۰

۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲۹ noreelm@yahoo.com

عنوان کتاب:	مروری بر اقتصاد ایران
نویسندگان:	دکتر سید محمدرضا سیدنورانی، پانیزدنیاداری، پریسا زارع سیروس
صفحه آرای:	هانی توانایان فرد
ناشر:	نور علم
شمارگان:	۵۰۰ جلد
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۱۶۹-۴۱۰-۳
نوبت چاپ:	اول ۱۴۰۰
چاپ و صحافی:	سورنا
قیمت:	۷۰۰۰۰ تومان

مجموعه کتابهای منتشره انجمن اقتصاد اسلامی ایران

در صورت عدم دسترسی به کتابهای این انتشارات، از طریق تماس با ۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲۹ کتابها با پست به تمام نقاط ایران ارسال می شود.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اول: آسیب‌شناسی اقتصاد ایران	۳
مقدمه	۳
۱-۱. ویژگی‌های اقتصاد ایران	۳
۱-۱-۱. دولتی بودن	۳
۱-۱-۲. نفتی بودن	۵
۱-۱-۳. وابستگی به نرخ ارز	۶
۱-۱-۴. نرخ سود سپرده‌های بانکی	۷
۱-۱-۵. نامناسب بودن محیط کسب‌وکار	۸
۱-۱-۶. قیمت انرژی	۹
۱-۱-۷. پایین بودن کیفیت سرمایه‌گذاری در منابع انسانی	۱۰
۱-۱-۸. ضعف زیرساخت‌ها در تأمین منابع غذایی، دارو و تولید مواد غذایی باکیفیت	۱۰
۱-۱-۹. عدم اولویت‌بندی نیازهای هر منطقه	۱۱
۱-۱-۱۰. رشد اقتصاد زیرزمینی و غیررسمی	۱۲
۱-۲. نتیجه‌گیری	۱۲
فصل دوم: اسناد بالادستی	۱۳
مقدمه	۱۳
۲-۱. اسناد بالادستی در اقتصاد ایران	۱۳
۲-۲. نتیجه‌گیری	۱۷
فصل سوم: نظام آماری ایران	۱۹
مقدمه	۱۹

۱۹	۳-۱. شیوه‌های تولید آمار در ایران؛ سرشماری‌ها، طرح‌های آمارگیری و آمارهای ثبتی
۱۹	۳-۱-۱. سرشماری‌ها
۱۹	۳-۱-۱-۱. سرشماری عمومی نفوس و مسکن
۲۰	۳-۱-۱-۲. سرشماری عمومی کشاورزی
۲۲	۳-۱-۲. طرح‌های آمارگیری
۲۳	۳-۱-۳. آمارهای ثبتی
۲۴	۳-۲. واحدهای تولیدکننده آمار در کشور
۲۵	۳-۳. نظام طبقه‌بندی آماری
۲۶	۳-۴. جدول داده - ستانده
۲۷	۳-۵. حساب‌های ملی، ملی فصلی و منطقه‌ای در ایران
۲۷	۳-۵-۱. نظام حساب‌های ملی
۲۸	۳-۵-۲. حساب‌های ملی فصلی
۲۹	۳-۵-۲-۱. شاخص‌های مقدار فصلی
۳۰	۳-۵-۳. حساب‌های منطقه‌ای
۳۱	۳-۶. نتیجه‌گیری
۳۳	فصل چهارم: اقتصاد ایران، چالش‌های برون‌زا و اقتصاد دولتی
۳۳	مقدمه
۳۳	۴-۱. پیشینه تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران
۳۶	۴-۲. تأثیر نوسانات نرخ ارز بر اقتصاد ایران
۴۳	۴-۲-۱. تأثیر نوسانات نرخ ارز بر بخش‌های اقتصاد ایران
۴۳	۴-۲-۱-۱. کشاورزی
۴۴	۴-۲-۱-۲. صنعت
۴۴	۴-۲-۱-۳. خدمات
۴۵	۴-۲-۱-۴. دولت، مخارج و درآمدها
۵۸	۴-۳. نتیجه‌گیری
۵۹	فصل پنجم: بررسی بخش‌های اقتصاد ایران
۵۹	مقدمه
۵۹	۵-۱. بخش کشاورزی
۶۰	۵-۱-۱. مؤلفه‌های بخش کشاورزی در جهان
۶۲	۵-۱-۲. مؤلفه‌های بخش کشاورزی در ایران

۶۷.....	۵-۲. بخش نفت
۶۷.....	۵-۲-۱. مؤلفه‌های بخش نفت در ایران
۷۱.....	۵-۳. بخش صنایع و معادن
۷۱.....	۵-۳-۱. مراحل تحول بخش صنعت در ایران
۷۱.....	۵-۳-۱-۱. مرحله نخست: از شروع قرن سیزدهم شمسی تا پایان دوره قاجار
۷۲.....	۵-۳-۱-۲. مرحله دوم، آغاز حکومت پهلوی تا پیروزی انقلاب اسلامی در ایران
۷۳.....	۵-۳-۱-۳. مرحله سوم، از انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ تاکنون
۷۵.....	۵-۳-۲. بررسی وضعیت بخش صنایع و معادن در جهان و ایران
۷۵.....	۵-۳-۲-۱. مؤلفه‌های بخش صنعت در جهان
۷۷.....	۵-۳-۲-۲. مؤلفه‌های بخش صنایع و معادن در ایران
۸۲.....	۵-۴. بخش خدمات
۸۲.....	۵-۴-۱. مؤلفه‌های بخش خدمات در جهان
۸۳.....	۵-۴-۲. مؤلفه‌های بخش خدمات در ایران
۸۶.....	الف) زیربخش بازرگانی، رستوران و هتلداری
۸۹.....	ب) زیربخش حمل‌ونقل، انبارداری و ارتباطات
۹۰.....	پ) زیربخش خدمات مؤسسات مالی و پولی
۹۳.....	ت) زیربخش خدمات مستغلات و خدمات حرفه‌ای و تخصصی
۹۳.....	ث) زیربخش خدمات عمومی
۹۷.....	ج) زیربخش خدمات اجتماعی، شخصی و خانگی
۹۸.....	۵-۵. نتیجه‌گیری
۹۹.....	فصل ششم: نظام بانکی
۹۹.....	مقدمه
۹۹.....	۶-۱. الگوهای نظام بانکداری
۹۹.....	۶-۱-۱. بانکداری دولتی
۱۰۰.....	۶-۱-۲. بانکداری گروهی اختصاصی
۱۰۰.....	۶-۱-۳. بانکداری فراگیر
۱۰۱.....	۶-۱-۴. بانکداری مستقل
۱۰۱.....	۶-۱-۵. بانکداری اصلی
۱۰۲.....	۶-۱-۶. الگوی بانکداری اسلامی (مدل عقد وکالت)
۱۰۳.....	۶-۲. استقلال بانک مرکزی در ایران
۱۰۴.....	۶-۳. عملکرد نظام بانکی کشور
۱۱۰.....	۶-۴. نتیجه‌گیری

۱۱۳	فصل هفتم: بازار سهام
۱۱۳	مقدمه
۱۱۳	۷-۱. بازار سرمایه
۱۱۵	۷-۲. تاریخچه بازار سرمایه در ایران
۱۲۰	۷-۳. عملکرد بازار سرمایه ایران
۱۲۲	الف) شاخص کل بورس اوراق بهادار
۱۲۴	ب) ارزش جاری بازار (ارزش بازار سهام)
۱۲۵	ج) سایر شاخص‌ها
۱۲۵	۷-۴. نتیجه‌گیری
۱۲۷	فصل هشتم: فضای کسب‌وکار
۱۲۷	مقدمه
۱۲۷	۸-۱. بررسی روند شاخص‌های کسب‌وکار در گزارش سهولت کسب‌وکار بانک جهانی
۱۳۱	۸-۲. طرح پایش محیط کسب‌وکار و شاخص بخشی محیط کسب‌وکار
۱۳۵	۸-۳. عوامل مؤثر بر ارتقای وضعیت فضای کسب‌وکار در کشور
۱۳۷	۸-۴. بهبود کسب‌وکار، بهروری و راهکارهای عملیاتی
۱۳۸	۸-۵. نتیجه‌گیری
۱۳۹	فصل نهم: رقابت‌پذیری
۱۳۹	مقدمه
۱۳۹	۹-۱. معرفی شاخص رقابت‌پذیری
۱۴۱	۹-۲. شاخص رقابت‌پذیری و مراحل توسعه
۱۴۲	۹-۳. وضعیت ایران در شاخص رقابت‌پذیری
۱۴۵	۹-۴. رقابت‌پذیری و بهبود بهروری
۱۴۷	۹-۵. شاخص پیچیدگی اقتصادی
۱۴۹	۹-۶. نتیجه‌گیری
۱۵۱	فصل دهم: بهروری
۱۵۱	مقدمه
۱۵۱	۱۰-۱. بهروری و رشد اقتصادی در ایران

مقدمه

اقتصاد یک کشور را به روش‌های مختلف بررسی می‌کنند. می‌توان در روش اول، بخش‌های اقتصادی و شاخص‌ها و متغیرهای هر بخش را درون هر بخش در یک کشور و در مقایسه با بخش‌های دیگر و با کشورهای دیگر بررسی نمود. در روش دوم با استفاده از شاخص‌های اقتصادی بین‌المللی مانند رقابت‌پذیری و فضای کسب‌وکار، اقتصاد ارزیابی می‌شود. در روش سوم با استفاده از موضوعات و شاخص‌های مهم اقتصادی مانند بهره‌وری یا اقتصاد سیاسی و نظام آماری می‌توان به نقد و بررسی اقتصاد یک کشور پرداخت.

در کتاب "مروری بر اقتصاد ایران" که بر مبنای تجربه سال‌ها تدریس اقتصاد ایران تدوین شده است، سعی شده تا سه روش مذکور استفاده شود. کتاب حاضر که در قالب ۱۵ فصل از اقتصاد ایران تهیه شده است؛ سعی دارد مروری بر چالش‌های کشور در زمینه‌های مختلف اقتصادی داشته باشد. در ابتدای این امر و در فصل نخست با عنوان آسیب‌شناسی اقتصاد ایران، ۱۰ عامل به تعویق افتادن هدف توسعه اقتصادی در کشور به طور موردی مرور شدند و برخی از این موارد در فصل‌های بعدی به طور مفصل‌تر مورد بررسی قرار گرفته‌اند؛ برای مثال در این بخش به نرخ ارز به عنوان یک متغیر مهم اقتصاد کلان اشاره شده و در فصل چهارم روند تاریخی تغییرات این متغیر در کشور به همراه اثرگذاری نوسانات آن بر بخش‌های اقتصادی بررسی شده است؛ سپس در فصل دوم با عنوان اسناد بالادستی، مهم‌ترین اسناد در زمینه توسعه اقتصادی که برنامه توسعه اقتصادی در کشور هستند مورد مطالعه قرار گرفتند.

بدیهی است بدون مطالعه شاخص‌های اقتصادی که باید از آمارهای صحیح و شفاف محاسبه شوند؛ صحت کلیه نظریه‌های اقتصادی می‌توانند زیر سؤال بروند؛ با این حال نظام آماری در کشور با وجود پیشرفت‌هایی نظیر به کارگیری سیستم آمارهای ثبتی مبنای، هنوز هم کاستی‌هایی در زمینه ارائه شاخص‌های اقتصادی دارد که منشأ این مسئله عدم رسیدگی نهادهای مسئول در این زمینه است؛ برای مثال ارائه رتبه‌بندی سالانه درجه توسعه‌یافتگی مناطق مختلف کشور یا برآورد موجودی سرمایه در بخش‌های مختلف اقتصادی از کاستی‌های این بخش است.

در فصل پنجم، با به کارگیری آمارهای بانک جهانی، وضعیت بخش‌های مختلف اقتصادی کشور در بین کشورهای منتخب در حال توسعه و توسعه‌یافته بررسی شد. همچنین فصول ششم و هفتم این

کتاب، به بررسی نظام بانکی و بازار سهام در ایران اختصاص یافت. در فصول هشتم و نهم، مسائل فضای کسب و کار و رقابت پذیری و پیچیدگی اقتصادی در کشور مورد مطالعه قرار گرفته است و در این زمینه از جدیدترین منابع داخلی و بین المللی استفاده شده است.

بهره‌وری عاملی است که بهبود آن می‌تواند بدون تغییر در میزان به کارگیری نهاده‌های تولید افزایش تولید را سبب شود. بنابراین فصل دهم به بررسی بهره‌وری در برنامه توسعه در ایران و روند این شاخص در بخش‌های اقتصاد ایران اختصاص یافته است. نابرابری‌های منطقه‌ای نیز موضوعی است که در فصل یازدهم این کتاب مورد بررسی قرار گرفته است. یکی از نواقص آشکار در این زمینه، جای خالی پایش روند سالانه درجه توسعه یافتگی استان‌های کشور و حتی بخش‌های مختلف اقتصادی است؛ با این حال تلاش شده است تا با بررسی مطالعات پراکنده کارشناسان اقتصادی یک سری زمانی مذکور از سال‌های پیش از انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۹۴ ارائه شود.

همچنین در فصول دوازدهم و سیزدهم این کتاب به ترتیب به بررسی فساد اقتصادی و اقتصاد انرژی پرداخته شده است. تغییرات اقلیمی و تأثیرات آن بر اقتصاد ایران موضوع فصل چهاردهم از این کتاب است. همچنین در این فصل برنامه‌های سازمان حفاظت از محیط زیست در زمینه اقتصاد محیط زیست و پروژه‌های مرتبط با این بخش از اقتصاد ایران مورد مطالعه قرار گرفته است. در پایان و در فصل پانزدهم، پس از بررسی اصطلاحات مرتبط با اقتصاد سیاسی، روند شکل‌گیری اقتصاد سیاسی در کشور مورد مطالعه قرار گرفته است.

بدیهی است پس از مطالعه این مجموعه مطالب از اقتصاد ایران، نواقصی ممکن است به نظر آید که ارائه این نواقص و یا هر انتقاد و پیشنهادی در زمینه موضوع این اثر، نگارندگان آن را در بهبود ارائه مطالب مرتبط با فصل‌های کتاب مذکور یاری می‌رساند.

سید محمدرضا سیدنورانی

استاد دانشگاه علامه طباطبائی

seyednourani@atu.ac.ir

seyednourani@gmail.com